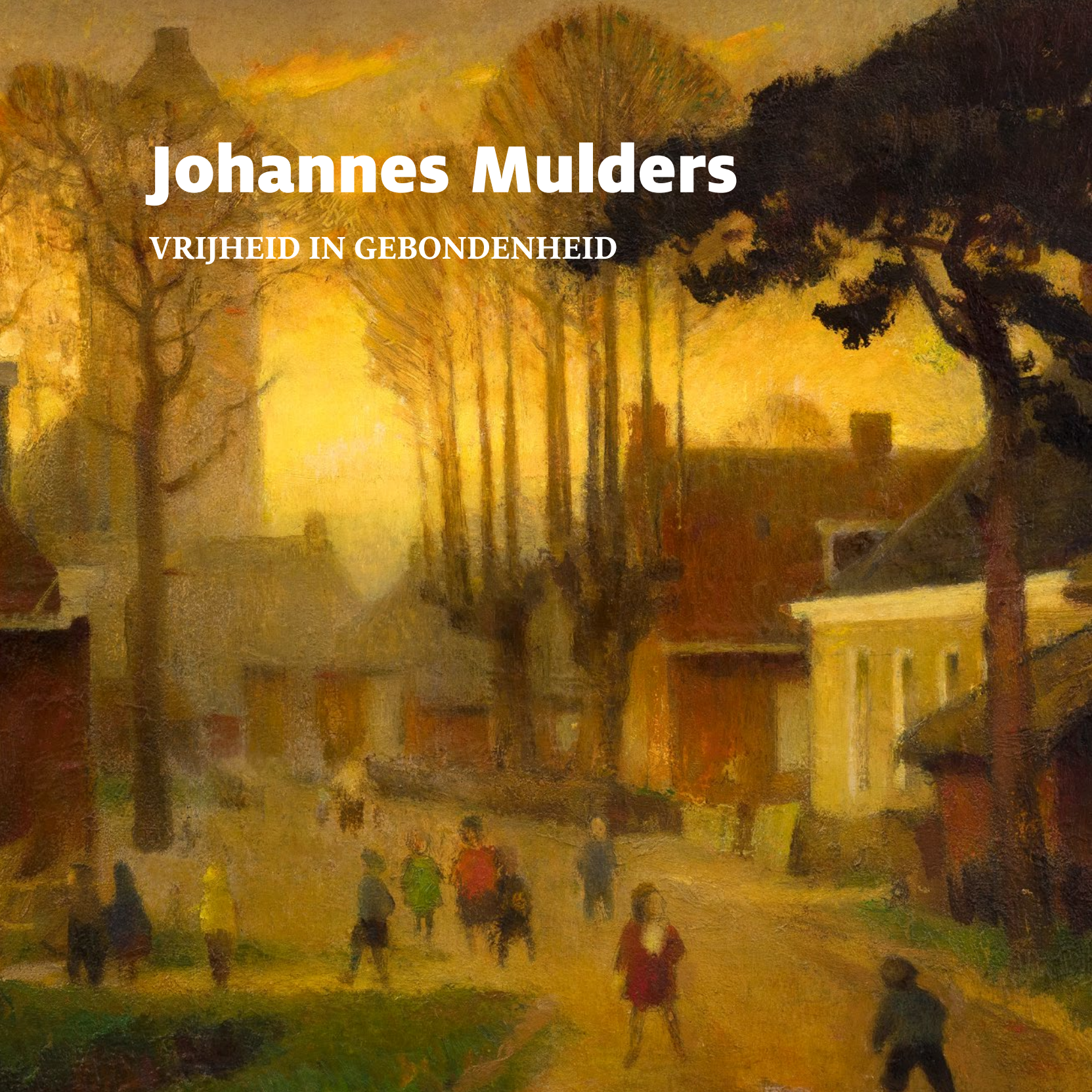

Johannes Mulders

VRIJHEID IN GEBONDENHEID

Johannes Mulders VRIJHEID IN GEBONDENHEID

Zonder titel
olieverf, z.j., 335 x 435 mm.

Pieter Jonker

Johannes Mulders

VRIJHEID IN GEBONDENHEID

STICHTING NOBILIS | NOORDBOEK

Bas Roodnat (1930-2004) schrijft in *Het ongelijk van de kunstgeschiedenis & de Friese connectie* (Beesd, 1998) een boeiend essay over een tiental kunstenaars in bloemrijke taal. De inleidende overwegingen zullen menig auteur en lezer van kunstboeken tot nadenken stemmen. Mij zijn ze uit het hart gegrepen omdat ik me graag ontferm over kleine Meesters (maar wel met een hoofdletter). Ik wil u de opvattingen van Bas Roodnat niet onthouden, leest u even mee?

< Zelfportret

zwart krijt, 1929, 290 x 170 mm.

De kunstgeschiedenis is onrechtvaardig, en kan niet anders dan onrechtvaardig zijn. Zij is een over de horizon reikende begraafplaats waarop slechts enkelen van de myriaden doden met een grafsteen aangeduid kunnen worden. In haar niet eindigend verhaal immers kan zij uit een immense veelheid maar enkele namen kiezen ter benoeming van de paden door het anders onbegaanbare landschap, ter vermelding in de handboeken waarin de schematisering van een complexe werkelijkheid ongeteld vele duizenden tot vergetelheid veroordeelt. Hun namen en de herinnering aan hun werk kantelen weg in de duisternis bezijden de grote lijnen die de kunstgeschiedenis gedwongen is te trekken.

Er moet worden geordend, ingedeeld, ontwikkelingen aangeduid en met voorbeelden geïllustreerd, de kunstgeschiedenis beziet de werkelijkheid in een licht dat de tijdgenoten van vroeger nooit konden zien.

Individuen worden, vroeger, maar uit macht der gewoonte ook nu nog wel als het moet tegen wil en dank tot scholen verenigd, in stromingen ondergebracht, in samenhangen van wederzijdse beïnvloeding herkend, tot ijkpunten van tijdperken gepromoveerd. Schilders, beeldhouwers, etsers, tekenaars, die in hun eigen tijd als belangrijk golden worden na tien of honderd jaar terzijde geschoven, ook het omgekeerde komt voor. Voor eenlingen is in de boeken nauwelijks plaats. Het lange, eindeloos vertakte verhaal kan niet anders dan tot abstractie verworden.

Om het grote overzicht, van waaruit het menselijk scheppen begrepen wil worden voorstelbaar te houden wordt het met voorbeelden verduidelijkt. Scholen, stromingen, groepen en kolonies worden in de overzichten met namen gemarkeerd.

Drie, tien of twintig kunstenaars worden genoemd, door de kunstgeschiedenis gekozen uit een veelvoud van namen die ook genoemd en dus voor de collectieve herinnering behouden hadden kunnen blijven. Want wie de besten, de mooisten, de belangrijkste zijn, staat nooit vast. Heel velen zullen evenwaardig zijn.

De kunstgeschiedenis moet dan met dobbelstenen gooien om toch tot een keus te komen voor het verhaal in de handboeken die beknopt moeten blijven en zeker decennia lang de basis zullen zijn voor nieuwe handboeken, waarin slechts af en toe een 'her-ontdekking' tot zijn recht zal komen. Maar meestal wel ten koste van een ander. Dikwijls zal de keus tot benoeming vallen op diegenen die behalve over hun kunstenaarschap ook beschikken over voldoende vaardigheden om de aandacht op zich te vestigen. Genoomd worden betekent, zoals gezegd, dikwijls later in andere overzichten ook aanwezig blijven. Kunstcritici en andere overzicht schrijvers immers raadplegen elkaars werk en handhaven eens genoemde voorbeelden met slechts af en toe een wijziging of verwisseling.

Voor de geselecteerden betekent het erkenning langs de grote lijnen die de overgrote meerderheid in de duisternis laten.

Dit boek is een poging om het werk van Johannes Mulders niet in die duisternis te laten verdwijnen.

Pieter Jonker

De Hoek Vleder
olieverf, 1970, 445 x 669 mm, bruikleen Dorpsarchief Noordwolde.

Vrijheid in gebondenheid

Behalve zijn studietijd in Den Haag en een kort verblijf in Schoonhoven woonde en werkte Johannes Mulders zijn leven lang in zijn geboortestreek: de Oosthoek van de gemeente Weststellingwerf. Op 90-jarige leeftijd overleed hij op Tweede Kerstdag 26 december 1989 in het verpleeghuis Nieuw-Lindenoord in Wolvega, waar hij sinds 1987 verbleef. Hij werd op eigen verzoek in alle stilte begraven op de begraafplaats in zijn geboortedorp Boyl (Buil), waar hij op 8 juli 1899 ter wereld was gekomen. Enkele dagen voor het overlijden van Mulders was ook Dr. Tieme Hendrik Oosterwijk (1924-1989), oud-gemeentesecretaris en -burgemeester van Ooststellingwerf gestorven. Beide mannen hebben een belangrijke rol gespeeld in de wereld van het Stellingwerfs cultureel erfgoed.

In de vijftiger jaren van de vorige eeuw spraken belangrijke inwoners van Oost- en Weststellingwerf zich uit over het behoud van eigen taal en identiteit. Mulders kwam in de krant ook aan het woord. 'Stellingwerfers zijn geen Friezen,' zegt de schilder Johannes Mulders, die van de Wilghorst nabij Noordwolde uit nog geregeld het Stellingwerfse land bereist en op doek brengt. Mulders kent de streek en het volk: hij is er zoon van en houdt van beide. 'Man!' zegt onze gastheer, 'wat kon je in onze jeugd heerlijk dwalen bij Boekelte en Vrouwenveld. Wat een heide en wat een water, in plassen en moerassen! We wipten van de ene polle op de andere. Kom daar nu eens: geen stukje heide en geen poeltje water meer te vinden.' En even verderop in het artikel: 'De invloed van het Fries is niet groot. Stellingwerfers zijn geen Friezen, maar ook geen Drenten, al lijken ze daar toch misschien nog het meest op. Er is ondertussen ook onderling nog wel verschil. De oude, ingezeten boerenbevolking is nogal met vooroordelen behept, daarentegen leeft het volk in de Velden vlotter (bedoeld wordt het Oosterse en Westerseveld nabij Noordwolde, waar de uit de Maatschappij van Weldadigheid vertrokken bewoners een armoedig bestaan leidden). Daar zit muziek in en initiatief. Daar is ook gastvrijheid, gulheid en begrip voor elkaars noden, meent de heer Mulders.' Conclusie aan het eind van het artikel: 'De culturele activiteit is groeiende. In deze tijd, nu de Stellingwerfen een revolutie doormaken, wordt het 'gezicht' – land-

Honderd jaar oude foto van de boshut De Woldburg in 1913 gebouwd door Johannes Mulders en zijn vriend A. Benthem.

schappelijk, maar ook cultureel-maatschappelijk – voor een lange reeks van jaren vastgelegd. Misschien wel definitief.¹⁾

De journalist zal met het woord revolutie vooral bedoeld hebben op het landschappelijk karakter dat door schaalvergroting en verkaveling van boerenbedrijven ingrijpend veranderde. De revolutie op het terrein van het bewustzijn van een eigen culturele identiteit kwam in 1972 pas goed op gang als een klein, smeulend veenbrandje door de oprichting van de Stellingwarver Schrieversronte, die zich ook mocht verheugen in het lidmaatschap van Johannes Mulders.

Mulders sprak zijn leven lang Stellingwerfs, stoorde zich bijzonder aan de afbraak van het oorspronkelijk coulissenlandschap en legde al vanaf zijn zestiende levensjaar het Stellingwerfse landschap vast in tekeningen. Er zijn in de Nobilis-collectie veel van zijn vroege tekeningen met bomen en boswallen bewaard gebleven.²⁾ In zijn puberteit had hij samen met een vriend een eigen hut gebouwd in een boswal, waar hij af en toe sliep en waar hij soms zelf zijn eten bereidde. Hij was altijd graag in de natuur. Die behoefte bleef zijn leven lang. Vroeger troffen de dorpsjongens, die aan het eierzoecken waren, Mulders vaak in het veld aan.

In 1980 spelt burgemeester Mr. L. G. Boelens van Weststellingwerf Johannes Mulders een koninklijke onderscheiding (Ridder in de Orde van Oranje Nassau) op voor zijn verdiensten als kunstenaar (foto: M. van Nieuwenhoven).

Op zijn rouwbrief werd vermeld in leven kunstschilder, tekenaar en illustrator, oud-kassier van de Rabobank Boyl-Noordwolde, Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Met het laatste te beginnen. Het opspelden van de koninklijke onderscheiding tijdens de lintjesregen in april 1980 door burgemeester Mr. Luitzen Gauke Boelens (1920-1990) van Weststellingwerf was het sluitstuk van een eerbetoon dat een jaar eerder plaatsvond. Een initiatief-comité Vrienden van Johannes Mulders bestaande uit Prof. dr. Jelle Brouwer en zijn vrouw Aad Brouwer-Prakke, beide uit Leeuwarden, kunstschilder Wibbo H. Hartman uit Ede, Prof. dr. Henricus Prakke uit Roden en ir. D. Tuinstra uit Leeuwarden en gesteund door mevrouw Tine A. Beelaerts van Blokland-Mulders uit Den Haag had bij Cees Boschma, directeur van het Fries Museum in Leeuwarden aangedrongen op een overzichtstentoonstelling van het werk van Mulders ter

1.
Leeuwarder Courant, 17 juli 1954.

2.
Het werk van Johannes Mulders bevindt zich sinds de aankoop van de ateliernalatenschap in 2012 en een schenking in 2017 door de kleinkinderen in het centrum voor prentkunst van de Stichting Nobilis. In december 2018 vermeerderd met een bruikleen van schilderijen en tekeningen uit het bezit van het Dorpsarchief Noordwolde.

Bomen en hek
 inkt, z.j., 163 x 166 mm.

Bomen
 potlood, september 1916,
 228 x 310 mm.

Boslandschap
 krijt, 1921, 237 x 325 mm.

Bremstruiken
 zwart krijt en pastel,
 1922, 387 x 494 mm.

Landschap met zwerfkeien
zwart krijt, 6 juli 1921, 460 x 550 mm.

Bos
zwart en rood krijt, houtskool, z.j., 450 x 690 mm.

gelegenheid van diens tachtigste verjaardag. Een tentoonstelling die gehouden zou worden van 27 juli – 3 september 1979 in het Fries Museum onder de titel *Johannes Mulders schilderijen, tekeningen en grafiek* en van 10 september – 1 oktober 1979 in de expositieruimte van de Openbare Bibliotheek in Wolvega. Laatst genoemde tentoonstelling was iets beperkter in omvang. Er verscheen voor die tijd een fraaie catalogus in kleur van 32 pagina's. Op het omslag alleen onderaan de markante handtekening van Johannes Mulders. Op de affiche werd de tweekleurenlinosnede afgebeeld van *Het Rode Dorp* uit 1929, die destijds in het Friese tijdschrift *De Holder* verscheen.³⁾ Burgemeester mr. Luitzen G. Boelens schreef in het voorwoord dat Mulders zijn hele leven zijn geboortestreek was trouw gebleven: 'Zijn inspiratie putte hij uit deze streek en zijn bevolking, waarvan hij de kenmerkende trekken op onnavolgbare wijze tot uitdrukking wist te brengen.'⁴⁾ Bij de uitreiking van de Koninklijke Onderscheiding werden woorden van gelijke strekking gesproken door burgemeester Boelens. Een aantal vrienden van het eerder genoemde comité woonden de plechtigheid bij.⁵⁾

Boom
potlood, 1916, 297 x 220 mm.

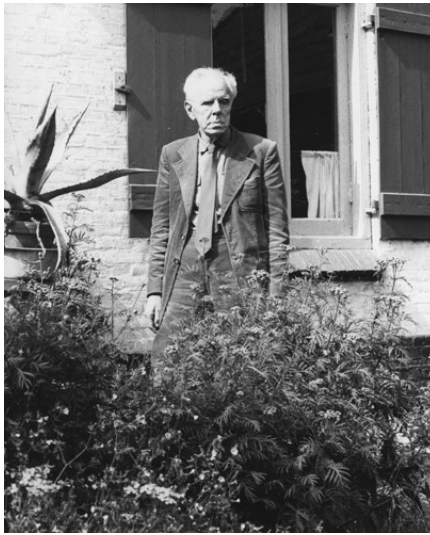

Het Rode Dorp
ontwerptekening voor lino, 1929,
120 x 123 mm.

3.
De Holder, 4e jr. no. 5, pag. 75 (1929).

4.
Mr. L. G. Boelens, Voorwoord. In:
*Johannes Mulders schilderijen,
tekeningen, grafiek*, Leeuwarden,
1979, pag. 3.

5.
*Kunstenaar Johannes Mulders
'geridderd'*. In: *Stellingwerf*,
1 mei 1980.

Na dit eerbetoon werd het allengs stiller op De Wilghorst op De Oosterstreek, waar Mulders woonde in het huis van zijn leermeester Harm Ellens (1871-1939) en waar hij atelier hield. Zijn vrouw Nelly Walles was al op 1 januari 1976 op 72-jarige leeftijd overleden. Voor haar overlijden had hij Nelly jarenlang verzorgd. Na haar dood kwam zijn zuster Tine Beelaerts van Blokland-Mulders uit Den Haag vaak bij hem logeren. Zij was hem zeer tot steun en zij bewonderde het werk van haar broer.

Het heengaan van Johannes Mulders kreeg natuurlijk aandacht in de regionale pers. Meermaals werd er gewezen op het bescheiden karakter van Mulders. Kenners van zijn werk werden geciteerd, zoals Reinold Kuipers, de vroegere directeur van uitgevershuis Querido: 'Het werk bezit echt noordelijke eigenschappen, openheid, eenvoud, en vooral in zijn houtsneden: stoerheid. Die houtsneden zijn uiterst kundig vervaardigd en kunnen de vergelijking met werken van andere collega's glansrijk doorstaan.' Ook laat het nieuwsblad *Aanpakken* dr. Johan J. Spahr van der Hoek aan het woord, die nog regelmatig in de laatste levensjaren zijn vriend Mulders bezocht. Hij omschreef de artistieke productie van Mulders als formidabel, zowel wat de kwaliteit als wat de omvang betreft. 'Zijn oeuvre omvat een groot aantal aansprekende en allengs verstilte schilderijen en een overvloed aan tekeningen en stoere grafiek', was het oordeel van Spahr.⁶⁾

6.
Joh. Mulders: te bescheiden om echt bekend te worden. In: *Aanpakken*, 28 december 1989.

< De Wilghorst, Oosterstreek 36

Het huis werd ontworpen door Harm Ellens, leermeester van Mulders en directeur van Rijksrietvlechtschool. Links Mulders voor zijn huis, waar hij sinds 1934 met zijn gezin woonde (foto's Martin van Nieuwenhoven).

Zelfportret

zwart krijt, 1951, 350 x 280 mm.

Bescheiden

Het bescheiden karakter van Johannes Mulders speelde hem parten. Hij had ronduit een hekel aan aandacht van de pers. Soms ontkwam hij er niet aan. Hij hield er niet van om in de schijnwerpers te staan. Hij was kritisch over zijn werk. Zo ligt er in het al even bescheiden archief van Mulders een aantekening uit 1978 van zijn hand over de plannen die er dan zijn voor een overzichtstentoonstelling van zijn werk in het Fries Museum en de Kijksaal in Wolvega:

Beste lui,

Het ingesloten getypte briefje van Bijker enz. betreffende een te organiseren tentoonstelling, behoort bij de papieren die ik je al zond. En waar het gaat over: die tentoonstelling waarvoor Wiek Hartman en enkele anderen belangstelling hebben. Ik ook?? Dat is nog twijfelachtig.

Dag! ⁷⁾

Dit is Mulders ten voeten uit.

Kleindochter Petra Mulders vertelde dat Johannes Mulders maar heel weinig eigen werk aan de muren in zijn huis De Wilghorst op De Oosterstreek had hangen. Zijn schilderijen in het atelier stonden met de achterkant naar voren. Op een map met vroeg werk stond in zijn handschrift de aantekening *Niet zo best* en op een andere *Slecht*. Schijnbaar niet zo slecht, dat hij het werk weg wilde gooien...⁸⁾

Terug naar het begin

Johannes Mulders is op 8 juli 1899 geboren in het gezin van Engbert Mulders en Trijntje de Groen. Vader Mulders was schoolhoofd van de openbare lagere school in Boyl. Engbert Mulders was geboren op 26 januari 1866 in Rottevalle en zijn vrouw Trijntje Groen op 2 augustus 1864 in Donkerbroek. Vader stierf in 1947 en moeder in 1949. Ze waren getrouwd op 16 september 1892.

7.

De aantekening op de achterkant van een enveloppe is wellicht gericht aan het gezin van zoon Jan Mulders in Meppel. Bijker is Hans Bijker, de welzijnsambtenaar van Weststellingwerf in die dagen, die ook kunst en cultuur in zijn pakket had. Wiek Hartman is zijn trouwe kunstenaarsvriend Wibbo Hartman (1903-2003) uit Ede.

8.

Gesprek in oktober 2017 met mevrouw Petra Mulders.

Het gezin zou vier kinderen gaan tellen. Op 13 augustus 1893 werd zoon Hendrik geboren, die later arts zou worden. Hij was getrouwd met Fenna M. Addens en overleed 24 oktober 1950. De tweede zoon Jan Mulders geboren op 21 juli 1896 was ingenieur en overleed jong in Boijl op 23 mei 1928. Johannes Mulders was de derde zoon. Hij zou op 28 augustus 1931 trouwen met Pieterella Klasina Walles, roepnaam Nelly. Zij kregen een zoon Jan. Het vierde kind werd een dochter Trijntje Anke Mulders, roepnaam Tine. Zij was geboren op 16 juli 1902 en is op 6 mei 1994 in Den Haag gestorven. Ze was eerst getrouwd met Marinus Bronkhorst en hertrouwde na haar scheiding met Jonkheer Willy Charles Beelaerts van Blokland, die op 20 maart 1978 zou overlijden.⁹⁾ Na het overlijden van haar man en van Nelly verbleef ze vaak op De Wilghorst om haar broer tot steun te zijn. Zij waren zeer op elkaar gesteld.

School

In zijn schooltijd raakte Johannes Mulders bevriend met de zoontjes van zijn latere leermeester Harm Ellens en kreeg eerst één morgen in de week tekenles van hem, later twee ochtenden. Nog weer later bijna dagelijks en ook op de avondschool tot 's avonds laat. Van 1915-1920 was hij leerling van Harm Ellens. Johannes Mulders maakte Ellens mee als privaat-docent, als directeur en leraar aan de Rijksrietvlechtschool en als directeur en leraar aan de opleidingen voor L.O.- en M.O.-tekenen in Leeuwarden. Tijdens de M.O.-akte tekenen zat hij in de groep met o.a. zijn vriend Jan Kraan en met Evert Caspers. Met laatstgenoemde zou hij samenwerken bij het tijdschrift *De Holder*. Harm Ellens was van 1908-1920 directeur van de Rijksrietvlechtschool in Noordwolde. Hij was in 1871 geboren in Groningen en kreeg zijn opleiding aan de Academie Minerva aldaar. Daarna vertrok hij naar Amsterdam om drie opleidingen te bezoeken: de Rijksakademie, de Rijksschool voor Kunstnijverheid en de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers.

Zijn leven lang nam hij onderwijstaken op zich, waardoor zijn eigen kunstenaarschap niet helemaal uit de verf kwam. In Noordwolde was er veel werk

9.

Met dank aan Anneke Meester van het Dorpsarchief Noordwolde voor de aanlevering van de gegevens.